

OPERATIONALIZAREA EXPERIMENTULUI ÎN CRITICA LITERARĂ ROMÂNEASCĂ

Vlad POJOGA

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
Lucian Blaga University of Sibiu
Personal e-mail: vlad.pojoga@ulbsibiu.ro

THE OPERATIONALIZATION OF EXPERIMENT IN ROMANIAN LITERARY CRITICISM

Abstract: This study has a two-fold structure, in its first part exploring various models of experimental literature, proposed by researchers such as Gerald Prince and Warren Motte, as well as theoretical attempts to define and analyze experimental literature in Romania. The second part focuses on the quantitative analysis of keywords related to “the experimental” found in literary histories of Romanian literature authored by E. Lovinescu, G. Călinescu, Nicolae Manolescu, and Mihai Iovănel, as well as *The General Dictionary of Romanian Literature* and *The Chronological Dictionary of the Romanian Novel*. By simply searching several pointedly chosen terms in the corpus, a cartography of what is considered to be experimental emerges clearly, alongside its relation to the canon, to the dynamics of literary genres, and to the temporal evolution of Romanian literature.

Keywords: quantitative analysis; keyword analysis; Romanian literary histories; experimental literature.

Citation suggestion: Pojoga, Vlad. “Operaționalizarea experimentului în critica literară românească”. *Transilvania*, no. 7-8 (2021): 144-152.

<https://doi.org/10.51391/trva.2021.07-08.18>.

1. Intro

Experimental, inovator, hibrid, avangardist – acestea sunt câteva dintre atributele folosite în general pentru încadrarea unor artefacte textuale inovatoare pe care le utilizăm deja de multă vreme fără a le mai fixa istoric. Neapartținând unor perioade specifice, ele se configurează atemporal și nu oferă indicii cu privire la o posibilă plasare cronologică. Neapartținând doar unor curente literare anume, ele pot fi utilizate atât cu referire la simbolism sau dadaism, cât și cu referire la postmodernism sau textualism. Neapartținând unor genuri literare anume, ele pot fi distribuite pe tot spectrul artefactelor textuale ficționale și non-ficționale. Însă cu toată această versatilitate în ceea ce privește aplicarea lor, termenii asociați ideii de experiment în literatură și, în consecință, însăși ideea de experiment în literatură, nu au determinat apariția prea multor modele teoretice ale literaturii experimentale sau a prea multor analize panoramice asupra conceptualizării

și operaționalizării ei în spațiul românesc. Acest lucru se întâmplă tocmai pentru că „fenomenul pe care îl descrie de obicei scrierea experimentală este el însuși atât de predispus mutațiilor, modificându-se rapid și radical atât în timp, cât și în funcție de spațiul cultural”¹. Astfel, îmi propun ca în prima parte a cercetării de față să le trec succint în revistă pe primele și în a doua să explorez cantitativ utilizarea unor cuvinte-cheie asociate experimentalului în patru istorii și în două dicționare literare românești.

2. Ce este experimentul literar?

În introducerea lor la *Routledge Companion of Experimental Literature* – un instrument de popularizare/aclimatizare atât a unei audiențe specializate, cât și a unei audiențe în curs de specializare prin însăși natura sa – Joe Bray, Allison Gibbons și Brian McHale afirmă că „limbajul experimentului e relativ o noutate în discursul literar”². Imediat după această afirmație,

identifică *a posteriori* câteva exemple ale unor texte care pot fi catalogate astăzi drept experimentale, începând cu prozele lui Montaigne din secolul al șaisprezecelea și continuând cu romanul lui Laurence Sterne, *Viața și opiniile lui Tristram Shandy, gentleman*, din secolul al optsprezecelea. Însă, susțin aceiași autori, „modelul experimentului științific nu avea să devină complet disponibil pentru descrierea inovației literare până nu a fost aplicat de Émile Zola romanului naturalist de la sfârșitul secolului al nouăsprezecelea”³. Cu toate acestea, „nicăieri nu sună mai strident, mai nefamiliar, mai ostil, în fine, mai nelalocul ei, o noțiune ca *Experiment* decât în literatură”⁴, spune Monica Spiridon în unul din studiile care prefătează volumul *Experimentul literar românesc postbelic*, luând-o pe una din căile familiare celor care încearcă să explice și folosească termenul în abordarea unor manifestări artistice prin recursul la modul în care acesta este utilizat în domeniul științelor exacte. Am numit o astfel de raportare familiară pentru că este uzuală folosirea ca punct de plecare chiar a definiției de dicționar a experimentului, una în care aplicabilitatea acestuia este limitată la „știință”, adică la ceva necaracteristic unui act artistic sau unui demers literar. Gerald Prince, în încercarea sa de teoretizare a literaturii experimentale, pornește din același loc și extrapolează experimentul științific, percepend o astfel de literatură ca rescriere după un set impus de reguli. Astfel, ajunge la trei caracteristici pe care le consideră esențiale pentru literatura experimentală: 1) experimentul are loc „la nivel formal, nu la nivel de conținut”; 2) experimentul „trebuie să aibă ca dominantă procesul de elaborare a propriului spațiu textual mai degrabă decât explorarea unui alt spațiu; trebuie să prioritizeze limitele și posibilitățile scrisului mai degrabă decât ale sinelui sau lumii; trebuie să formalizeze mai degrabă decât să „tematizeze”; 3) experimentul „trebuie să fie sistematic”⁵. Pe scurt, în viziunea naratologului american, experimentul literar e formal, metatextual, sistematic. Cu alte cuvinte, în modelul lui Prince conținutul unui text nu poate fi experimental, nu există experiment care să nu fie auto-reflexiv, care să nu reflecte prin el însuși propriul program experimental și nu există experiment care să poată fi făcut altfel decât de la început până la sfârșit, nu există părți experimentale ale unui text, ci „rețeta” se aplică asupra întregului artefact textual. Astfel, experimentul literar este caracterizat de „impersonalitate, evidență, masivitate, noutate”⁶. *Impersonal* tocmai pentru că este formal, *evident* pentru că este proiectat astfel încât să și fie depistat, *masiv* pentru că demonstrația necesită spațiu și *nou* pentru că este imposibilă existența sa fără propunerea unei direcții radical diferite față de literatura de până atunci. Plecând de la modelul lui Prince, Warren Motte susține că trei caracteristici ar fi definitorii pentru ficțiunea experimentalistă, și anume *plasarea istorică, caracterul metadiscursiv și excesul*:

„Having argued that experimentalist fiction is both historically bounded and fundamentally metadiscursive, let me now take a rather different tack and suggest something else about it. Allow me to postulate, and then attempt to defend, a proposition that may seem positively indefensible, and that I will formulate thus: Experimental writing is just

like any other writing, only more so. By that I mean that experimental writing is mainly a matter of exaggeration. In other terms, experimental writing typically selects certain recognizable writerly gestures, topoi, or strategies, and heightens them, often to outlandish proportions, in order to make a statement about literature”⁷.

Teoreticianul literar american specializat în literatură franceză adaugă însă acestor trei trăsături o altă componentă, neglijată până în acel moment: lectura. Motte explică pe larg nevoia unei lecturi experimentale a scrierilor experimentale⁸. Oricât de accesibilă ar părea la prima vedere această idee, ea nu reprezintă în general punctul central de interes al celor care scriu despre experiment în literatură. Într-adevăr, lectura tradițională nu funcționează în literatura experimentală, pentru că, de cele mai multe ori, aceasta nu poate fi citită liniar și nu este proiectată să funcționeze după aceleași reguli de interpretare ca literatura non-experimentală. Iar „excesul” adus în discuție de Motte în ceea ce privește ficțiunea experimentală se răsfrânge, bineînțeles, și asupra actului lecturii: este necesar un grad de atenție mai mare, un grad de implicare mai mare, o altă poziționare în raport cu textul, mai *determinată*, pentru a putea relaționa cu un text experimental decât acelea necesare pentru a relaționa cu un text non-experimental. Dincolo de aceste modele posibile, propuse în 1985 (Prince), respectiv 2018 (Motte), deci la o distanță de peste trei decenii unul de celălalt, două elemente par să fie cvasi-omniprezente în dezbaterile despre literatura experimentală: caracterul ei metadiscursiv/ metatextual și relația ei cu avangarda.

În cazul primei pare să existe un oarecare consens, pentru că, după cum am observat mai devreme, este singura caracteristică cu adevărat comună la Prince și Motte, dar ea apare și la Bray, Gibbons și McHale⁹. Una din cele două trăsături menționate de Adrian Lăcătuș în aproape singura descriere – pentru că nu se dorește o *definiție* în sensul propriu al cuvântului – pe care o face prozei experimentale în *Experimentul literar în proza românească postbelică și contemporană* este „tematizarea creativității”¹⁰. Așadar, natura *meta* a literaturii experimentale poate fi considerată singura zonă de intersecție a conceptualizării acesteia în diverse modele și spații culturale. În cazul celei de a doua, pe de altă parte, pozițiile sunt nu doar diferite, ci chiar contradictorii. Dacă Prince se opune în mai multe rânduri suprapunerii „confuze” a textelor experimentale cu textele de avangardă¹¹ și merge chiar până la a diferenția între textele postmoderne (pe care le numește „maniac auto-reflexive”), textele avangardiste (pe care le numește „isterice”) și textele experimentale (pe care le numește „paranoice”)¹², Motte propune ideea că „scrisul experimental este o emanație a avangardei literare”¹³. Bray, Gibbons și McHale merg chiar mai departe, și în întreg *companion*-ul coordonat de cei trei, „modifierul experimental este folosit mai mult sau mai puțin interschimbabil cu avangardist și uneori cu inovativ”¹⁴. În intervențiile critice românești, Adrian Marino, de exemplu, respinge „cuplarea experimentului cu noțiunea de avangardă”¹⁵,

iar Monica Spiridon încearcă o încadrare „îmbrățișată” a experimentului în avangardă, susținând că „Avangarda are experimentalismul în genă, dar nu se limitează la el”¹⁶. Se poate observa că relația experimentului cu avangarda este una pe cât de complicată, pe atât de discutată. Legate ombilical, uneori plasate în opoziție, altele în continuitate cronologică, altele în raport de incluziune, pare că nu poate fi abordat subiectul experimentului fără a fi abordat, la un moment dat, și cel al avangardei. Experimentul în literatură este, prin urmare, insuficient și deseori contradictoriu teoretizat, în funcție de raportările și corpusurile de aplicație alese, dar având în vedere faptul că scopul acestui studiu nu este acela de a oferi o grilă de încadrare, ci de a explora modalitățile de utilizare a experimentului și experimentalului în critica și istoriografia literară românească, nu voi propune un model propriu al literaturii experimentale.

3. Corpus și metodologie

Pornind de la definițiile și pozițiile critice sumarizate anterior, propun, în cele ce urmează, o abordare inclusivă, care să nu lase pe dinafară prea multe din valențele literaturii experimentale enunțate. Utilizând metoda patentată de Stanford Literary Lab, în mai multe broșuri publicate de grupul de cercetare, printre care Bankspeak¹⁷ sau The Emotions of London¹⁸, adică una care se concentrează pe extragerea și analiza cuvintelor-cheie, voi explora în partea a doua a acestui studiu operaționalizarea conceptelor asociate experimentului în istoriile literare semnate de E. Lovinescu, G. Călinescu, Nicolae Manolescu și Mihai Iovănel, precum și în instrumente mai democratice în distribuirea termenilor ca *Dicționarul General al Literaturii Române*¹⁹ și în *Dicționarul Cronologic al Romanului Românesc*²⁰. Voi încerca, așadar, să verific cantitativ dacă experimentul „a fost considerat un fenomen marginal sau minor, o formă de decadentism sau formalism steril”²¹ sau dacă se verifică în instrumentele istoriografice vizate ipoteza lansată de același Adrian Lăcătuș, conform căreia „experimentalismul literar a fost în general definit într-o perspectivă negativă, prin contrast sau diferențiere de literatura dominantă, clasică, recunoscută sau validată în sistemul de valori al instituției literare”²². Această verificare cantitativă va fi efectuată prin căutarea următorilor termeni în corpusul amintit anterior: experiment, inovație, metatext, hibrid, avangardă, hipertext, interactiv. De menționat în acest punct este că am realizat căutările nu doar pe termenii de bază, ci și pe variațiile din familiile lor lexicale. Astfel, în cazul experimentului am căutat și experimental, experimentator, experimenta, experimentează și așa mai departe, în cazul inovației am căutat inovativ, inovator, precum și formele vechi novator/novatoare și alte variații, iar acest *pattern* poate fi aplicat oricărui dintre termenii menționați. Motivația alegerii termenilor este una cât se poate de simplă, având în vedere teoretizările prezentate anterior: *experimentul* este termenul fundamental de plecare, *metatextul* este termenul comun al conceptualizărilor anterioare, *inovația* este și ea o trăsătură recurentă și un termen folosit în mai multe surse, *avangarda* este un termen necesar analizei având în vedere dezbaterele

menționate anterior. Aceștia le-am adăugat termenii de *hibrid* (pentru a acoperi o zonă a suprapunerii genurilor literare asociată deseori cu ideea de experimentalism), *hipertext* și *interactiv* (pentru a verifica existența unor experimente contemporane cu funcțiile permise de mediul digital – hipertextualitatea ca posibilitatea navigării textului digital și interactivitatea ca posibilitatea de a alege între mai multe căi narative²³). De asemenea, toți acești termeni pot fi folosiți istoric și aplicați în orice moment unor texte care la momentul publicării/ scrierii lor nu au fost considerate astfel. Metatextuală e, de exemplu, și *Țiganiada* lui Ion Budai-Deleanu. Proto-hipertextuală e, reduționist vorbind, și *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir, pentru că oferă explicit două căi de lectură. Hibrid e și *Pseudo-Kýnegetikos* al lui Alexandru Odobescu, pentru că suprapune și integrează elemente aparținând mai multor genuri literare și tipuri de discurs. În ceea ce privește corpusul de istorii literare, alegerea sa este fundamentată pe două criterii: acela al prestigiului, determinat de relevanța în câmp (măsurată atât prin numărul de mențiuni pe Google Scholar, cât și prin raportarea generală la acestea în studiile literare românești) și de o acoperire temporală cât mai largă. Două dintre istoriile alese sunt istorii generale ale literaturii române, „de la origini” până la momentul publicării – G. Călinescu (1941) și Nicolae Manolescu (2008). Alte două – E. Lovinescu (1926-1929) și Mihai Iovănel (2021) – sunt „istorii ale literaturii contemporane”, acoperind perioade mai scurte de timp, dar esențiale, atât pentru descrierea literaturii române din interbelic, cât și pentru descrierea peisajului literar românesc de după 1989. În ceea ce privește cele două dicționare explorate, *Dicționarul General al Literaturii Române* este, probabil, cel mai comprehensiv instrument referențial din domeniul studiilor literare publicat până în prezent în România, iar *Dicționarul Cronologic al Romanului Românesc* este util pentru înțelegerea dinamicilor comparative dintre genurile literare, unul dintre scopurile acestui articol²⁴. Având în vedere că un asemenea instrument exhaustiv nu există și în ceea ce privește poezia, m-am limitat la explorarea DCRR.

4. Experimentul în istoriile literare românești

4.1. E. Lovinescu

Istoria lui E. Lovinescu este de departe cea mai puțin populată cu termenii căutați. Acest lucru este explicabil, pe de o parte, prin perioada în care ea a fost publicată și stadiul de evoluție și interpretare a literaturii române la acel moment, și, pe de altă parte, prin alegerea câmpului lexical al descriptorilor prin care sunt caracterizate textele alese²⁵. Astfel, un cuvânt ca experiment (chiar dacă în uz) nu apare deloc, iar despre menționarea unor cuvinte precum metatextul, hipertextul sau interactivitatea nici nu se poate pune problema. Din aceste motive, la Lovinescu rămânem cu o paletă de rezultate relativ redusă, care se învârtă în jurul termenilor *inovație* și *hibrid*, cu care sunt descrise preponderent textele unor poeți precum Tudor Arghezi, Ion Minulescu, Dimitrie Anghel sau Șt. O. Iosif. De asemenea, întreaga avangardă se încadrează, în conceptualizarea propusă de Lovinescu, în „poezia extremistă”, unde *extremismul* devine un fel de substituit

privit cu scepticism și dezaprobare al *experimentului*, pentru că extremele sunt acum „cubism, futurism, dadaism, supraprealism, constructivism sau integralism”²⁶. Având în vedere recurența cu care reprezentanții acestor curente, fie că vorbim de Tristan Tzara sau că vorbim de Ion Vinea, Ilarie Voronca și alții, apar în legătură cu termenii căutați de mine în cadrul celorlalte texte alese în corpus, o astfel de echivalare, între experimental și extremist, poate fi operată în cazul *Istoriei* lui Lovinescu. Merită menționate, în siajul acestei idei, cele două trăsături pe care criticul le arogă „poeziei extremiste”: „caracterul revoluționar de rupere a oricărei tradiții artistice, de libertate absolută, de panlibertate, am putea spune, de violare a conceptului estetic de până acum, a limbii, a sintaxei, a punctuației”²⁷ – deci inovarea la nivel de formă, propunerea unei literaturi complet neuzuale din punct de vedere formal – și „o voință fermă de a realiza o artă internațională”²⁸. Chiar dacă interpretăm într-un asemenea fel terminologia utilizată de Lovinescu, mișcările tectonice par să aibă loc tot în zona poeziei. Și acest lucru este, însă, explicabil prin apetența sa pentru realizarea proiectului personal de „urbanizare” și „obiectivare” a literaturii²⁹, care îl determină să valorizeze în consecință textele în proză și să arate o mai mare flexibilitate în ceea ce privește poezia și tipurile de inovare posibile în interiorul genului.

4.2. G. Călinescu

În cazul *Istoriei* lui G. Călinescu, spre deosebire de cea a lui E. Lovinescu, se poate observa în primul rând că apare explicit termenul *experiment/ experimental* (însoțit însă numai de *inovator, hibrid și avangardist*)³⁰. În al doilea rând, proza devine mult mai bine reprezentată în raport cu poezia în ceea ce privește numărul autorilor caracterizați astfel³¹. Dintre poeți, experimental rămâne doar Arghezi cel din *Flori de mucigai*, căruia Călinescu pare să îi facă o concesie tocmai pentru statutul său: „Arghezi cel adânc nu se află în aceste versuri, dar a te înnoi mereu, a experimenta este un merit”³², iar dintre prozatori, Cezar Petrescu (care are chiar o „mentalitate experimentalistă”³³), Mircea Eliade și Mihail Celarianu (încadrat în „experimentalismul gidian”³⁴). Interesant este că apare filozofia care „experimentează”, categorie în care intră Emil Cioran, Lucian Blaga și Nae Ionescu, în timp ce în ceea ce privește critica literară, există o singură mențiune: „G. Călinescu n-a scris cronică literară decât întâmplător și în scopuri experimentale”³⁵. Mențiunile termenilor se dublează la Călinescu spre deosebire de Lovinescu, fără ca acest lucru să însemne automat și o creștere a ponderii de scriitori „experimentali”, având în vedere că și perioada acoperită crește de zece ori (de la aproximativ patru decenii la aproximativ patru secole). Mai mult, în ciuda includerii literaturii vechi și a celei de secol XIX, termenii sunt integral concentrați în descrierile unor autori care publică în secolul XX, majoritatea după Primul Război Mondial, ideea de experiment fiind astfel asociată imediatei contemporaneității a criticului și fenomenelor literare care se desfășoară într-o perioadă asociată modernității literaturii în spațiul românesc.

4.3. Nicolae Manolescu

În ceea ce privește *Istoria critică* a lui Nicolae Manolescu, avem de a face pentru prima dată în cadrul acestui studiu cu o cantitate de rezultate imposibil de inventariat în integralitate. Există peste 70 de mențiuni ale termenilor selectați, asociate unui număr aproape similar de autori. Cinci dintre cuvintele alese se regăsesc în volumul publicat pentru prima dată în 2008, a cărui ediție revizuită apare în 2019, semn al *naturalizării* termenilor în limbajul critic local: *experiment, inovație, metatext, avangardist și hibrid*. Această *naturalizare* înseamnă însă și *atemporalizarea* conceptelor, observabilă prin distribuția termenilor. Pentru că, în viziunea lui Manolescu, experimentali sunt atât B.P. Hasdeu și Grigore Alexandrescu, cât și Mateiu Caragiale și Mircea Cărtărescu. Acoperirea temporală crește substanțial și oricare dintre autorii comentați poate ajunge să facă parte din această categorie. În *Istoria critică*, având în vedere numărul mai ridicat de utilizări ale conceptelor alese, se pot trage câteva concluzii privitoare la fiecare dintre acestea: proza este covârșitor „mai *experimentală*” decât poezia, în timp ce poezia este covârșitor „mai *avangardistă*” decât proza (doar trei prozatori sunt descriși ca avangardiști – Aderca, Urmuz și Arghezi; în vreme ce abia cinci poeți sunt experimentali – Alexandrescu, Macedonski, Barbu, Cărtărescu, Lefter). Proza și poezia sunt în proporții aproximativ în mod egal *hibride și inovatoare*, dar *metatextuală* este de principiu proza (deși mențiunile sunt puține). De observat, dincolo de aceste aspecte generale, insistența cu care Nicolae Manolescu reia legătura dintre G. Călinescu și experiment. Folosit atât în ceea ce privește critica literară, cât, mai ales, în ceea ce privește romanele, termenul de experiment este asociat repetat cu scrierile lui G. Călinescu, fie că vorbim despre *Enigma Otiliei* („odată experimentul dintâi încheiat, romancierul este liber să exploateze până la capăt convenția”³⁶), *Cartea nunții* (unde contrastul între „faptele de viață” și „schemă” „sugerează îndată caracterul experimental”³⁷) sau *Bietul Ioanide și Scrinul negru* (tratate la pachet: „experimentul merge spre epicul pur și spre senzațional”³⁸). Pe lângă această asociere oarecum neașteptată, mai rețin un pasaj care tratează mediul digital, unul căruia i se conferă mult prea puțin spațiu, mai ales având în vedere anul publicării ediției revizuite, în care Manolescu susține că „generalizarea internetului a dat peste cap numeroase habititudini, a creat genuri hibride necunoscute, a eliminat altele”³⁹.

4.4. Mihai Iovănel

Istoria lui Mihai Iovănel, cea mai recentă dintre istoriile analizate în acest studiu, apărută chiar în 2021, cuprinde, într-o oarecare măsură în mod previzibil, varietatea cea mai mare de termeni din lista aleasă, nu mai puțin de 6, lipsind doar termenul de avangardist (aș spune chiar în mod imprevizibil). Această lipsă este generată, cel mai probabil, de modificarea discursului critic în secolul XXI și renunțarea, în timp, la definirea unor demersuri literare insolite ca fiind *avangardiste*. Există, însă, două serii de rezultate ale analizei

cantitative a cuvintelor selectate care diferențiază acest volum de celelalte: 1) includerea subgenurilor neglijate până acum în istoriile literare în limba română, asupra literaturii române – fapt care are repercusiuni pe toate palierele, inclusiv la nivelul operaționalizării conceptelor asociate experimentului, căci apar în discuție autori de literatură de consum (Eugen Ovidiu Chirovici) sau de literatură științifico-fantastică (Sebastian A. Corn); 2) raportul poezie-proză este total dezechilibrat, de 1:2, proza fiind, în general, descrisă mult mai des ca fiind experimentală/ inovatoare/ hibridă/ metatextuală decât poezia. De asemenea, există câteva cazuri speciale de autori care sunt în repetate rânduri (în cel puțin 3 cazuri fiecare) caracterizați cu unul dintre adjectivele derivate din termenii propuși pentru această analiză: Mircea Nedelciu (a cărui literatură „are o facondă experimentală manifestată atât formal, cât și substanțial”⁴⁰), Caius Dobrescu (atât în poezie, cât și în proză), Ion Iovan (la care se vorbește, la un moment dat, în termeni negativi, despre „experimente în siajul altor experimente”⁴¹), Paul Goma (care „se înscrie în specia experimentalistilor”⁴²) și Sorin Stoica (ale cărui scrieri au un „caracter experimental mult atenuat”⁴³ în comparație cu ale lui Nedelciu). Mihai Iovănel, spre deosebire de Nicolae Manolescu, acordă mult mai multă atenție mediului digital. Însă, având în vedere producția redusă din spațiul românesc de artefacte textuale care să profite de caracteristicile noului mediu⁴⁴, discuția rămâne una la nivelul distribuției și receptării. De exemplu, pentru Iovănel,

„Apariția cu adevărat revoluționară în materie de suport și dinamică a literaturii sunt blogurile, care permit oricui este interesat să producă un conținut variat (jurnal, poezie, proză, critică literară, eseu ș.a.) disponibil oricui are o conexiune la internet, conținut aflat într-o interacțiune mult mai dinamică cu publicul, care, spre deosebire de vechile suporturi, are posibilitatea de a posta comentarii și impresii la subsolul materialelor de pe blog, influențându-le în modul cel mai direct prin concretizarea materială (fie și pe un ecran virtual) a receptării”⁴⁵

Așadar, nu avem de a face, în cazul literaturii române, sau în niciun caz nu avem de a face îndeajuns de mult încât să merite menționate cu artefacte *interactive/ hipertextuale/ multimedia*, care să preia în însăși structura lor proprietățile intrinseci ale mediului digital, ci continuă producția de artefacte textuale „clasice” sau „tradiționale” sau „liniare”, numai că distribuția acestora și *feedback loop*-ul se adaptează noilor canale de comunicare.

5. Dicționarul General al Literaturii Române

DGLR este, probabil, cel mai incluziv instrument care există în acest moment pentru cercetarea, analiza și simpla informare asupra literaturii române de la începuturile ei până în stricta noastră contemporaneitate. Iar acest lucru se translatează și în imaginea pe care o oferă operaționalizarea experimentului și a termenilor conecși acestuia în volumul de referință. Peste 250 de autori au fost indexați în urma căutărilor, ale căror

scrieri fac parte din genuri variate, de la genuri ficționale precum poezia și proza la genuri non-ficționale ca folclorul și jurnalismul și toți termenii au fost acoperiți. De asemenea, regăsim în rezultatele din DGLR autori începând de la Ienăchiță Văcărescu (1740-1797) până la Bogdan Dascălu (n. 1977). Poezia și proza sunt *experimentale* în procente similare în DGLR, însă proza este mai *hibridă*, iar poezia covârșitor mai *avangardistă*. Există mai mulți autori în intrările de dicționar în descrierea cărora am găsit doi dintre termenii căutați, dar numărul lor scade substanțial când vorbim de trei termeni în aceeași intrare, iar pe listă rămân: Camil Petrescu, Ion Vinea și Mircea Horia Simionescu.

6. Dicționarul Cronologic al Romanului Românesc

În ceea ce privește discuția preliminară asupra DCRR, ea nu poate fi decât mai scurtă în comparație cu celelalte, pentru că orice dezbateră despre dinamica genurilor este din start imposibilă. DCRR nu acoperă, spre deosebire de DGLR, termenul de interacțiune (lipsă explicabilă prin raportarea la lipsa producției în acest sens, după cum am mai susținut deja). Am indexat folosirea termenilor în cazul acestui dicționar peste 80 de romane, iar următorii autori au suportat mai mult de unul: Sorin Comoroșan (2), Mircea Constantinescu (2), Virgil Duda (2), Alexandra Indrieș (3), Vintilă Ivănceanu (2), Leonida Neamțu (3), Sorin Titel (2). În DCRR găsim, pentru prima dată, și termenul hipertextual folosit pentru a descrie un artefact digital timpuriu și rudimentar, romanul *Generația pierdută* de Nicolae Matei, auto-proclamat „primul roman interactiv din literatura română”, unde cititorii erau invitați să participe la scrierea romanului prin trimiterea unui e-mail.

7. Cross-reference. Perspective generale

7.1. Distribuția pe termeni și genuri

Înainte de a analiza rezultatele din primele două figuri, menționez faptul că, având în vedere că discutăm despre aceeași categorie de texte, iar totalul intrărilor din toate cele patru istorii incluse și DGLR este similar, am ales să le adun pe primele pentru a obține o imagine de ansamblu. Detaliile specifice fiecărei *Istorie* în parte au fost expuse anterior. În Fig. 1. pot fi observate câteva trenduri în legătură cu utilizarea termenilor aleși pentru căutare în funcție de sursă: 1) din cauza reprezentării slabe în istoriile lui Lovinescu și Călinescu, termenul de *experiment* este mult mai bine reprezentat în DGLR și trendul rămâne unul ascendent și în ceea ce privește DCRR-ul, tocmai pentru că până și în istorii, conceptul este mult mai asociat cu proza decât cu poezia; 2) termenul de inovație parcurge traseul invers, fiind cel mai prezent în istorii (acest lucru se datorează probabil și variației sale de forme care încet-încet ies din uz, după cum s-a văzut și în cazul *Istoriei* lui Mihai Iovănel); 3) termenul de *avangardă* este cel mai slab reprezentat în DCRR, tocmai pentru că el este asociat în mare măsură cu poezia și cu formele de proză scurtă, cifrele confirmând ipoteza susținută mai sus; 4) termenii de *hipertext* și *interactiv* rămân la marginea câmpului literar, nefiind operaționalizați, mai ales din cauza deficitului de producție în ceea ce privește artefactele de acest tip.

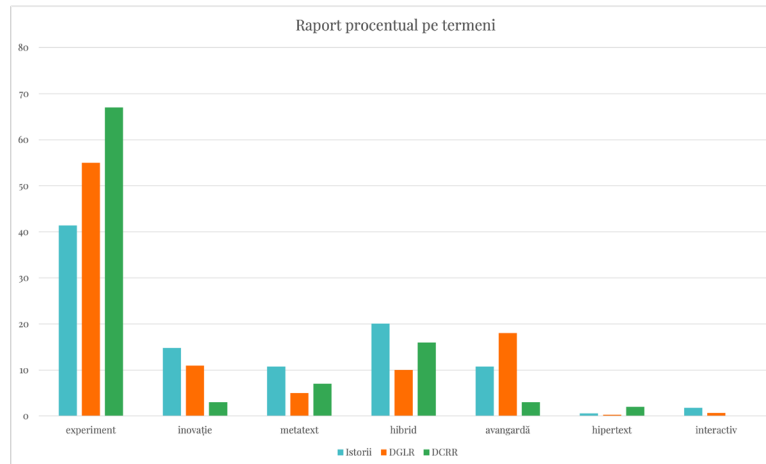

Fig. 1: Raport procentual de termeni (Istorii, DGLR, DCRR)

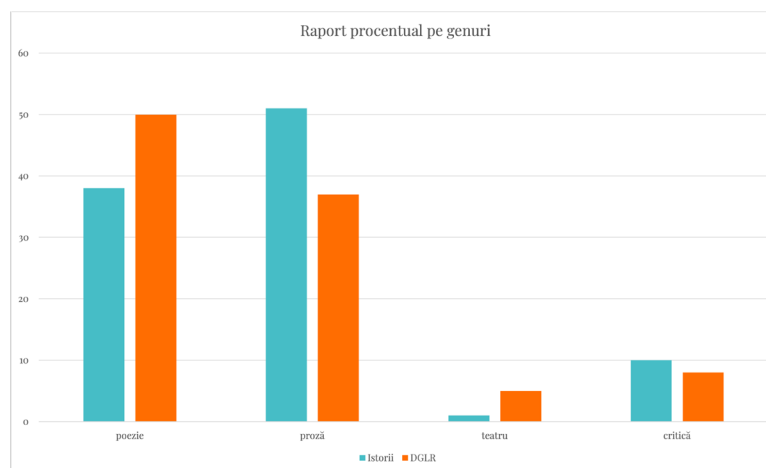

Fig. 2: Raport procentual pe genuri (Istorii, DGLR)

În ceea ce privește genurile, aceeași adunare pe care am realizat-o în Fig. 1. în cazul istoriilor a fost realizată acum și în cazul termenilor, pe care i-am suprapus și însumat în funcție de gen. Bineînțeles, am eliminat intrările din DCRR, pe care nu se poate face o astfel de statistică. Graficul este, în acest caz, auto-explicativ, proza fiind considerată „mai experimentală” în istorii, în vreme ce poezia este considerată „mai experimentală” în DGLR. Cu adevărat frapantă este însă considerarea unui gen non-ficțional, precum critica literară, „mai experimentală” decât un gen ficțional, teatrul, atât în istorii, cât și în DGLR. Acest lucru trădează cel puțin două aspecte în ceea ce privește locul pe care teatrul îl ocupă în câmpul literar românesc și raportul dintre acesta și genurile dominante: 1) producția nu este îndeajuns de substanțială în comparație cu poezia și proza, iar asta generează un metadiscurs cantitativ mai redus asupra dramaturgiei românești și 2) critica literară este un subiect mai atractiv și ale cărui transformări sunt mai relevante pentru câmpul literar decât ale teatrului.

7.2. Distribuția temporală

În Fig. 3. am reprezentat în paralel, pe decenii, în prima coloană anul nașterii autorilor descriși drept experimentali,

extras din DGLR, iar în cea de a doua anul publicării romanelor considerate experimentale, extras din DCRR. Chiar dacă există mulți factori care ar putea clarifica creșterea de după 1900, de la alfabetizare la creșterea subsecventă a producției literare, realitatea numerelor rămâne: autorii care sunt văzuți ca experimentali se nasc, în marea lor parte, între 1920 și 1960, iar marea majoritate a romanelor care sunt considerate experimentale se publică între 1961 și 2000. Coroborând aceste rezultate cu cele din Fig. 4., unde am adăugat anul nașterii autorilor 40 de ani, considerând această vârstă o medie care poate fi utilizată pentru un astfel de exercițiu, observăm o suprapunere aproape identică a trendurilor între DGLR și DCRR, iar rezultatele căutărilor din cele două dicționare se confirmă astfel unele pe celelalte.

7.3. Cele mai menționate nume

7.3.1. Proza

În ceea ce privește proza, cei „mai experimentali” scriitori după metrica folosită de mine sunt Mircea Horia Simionescu și Mircea Nedelciu. Lor li se alătură, cu peste 5 termeni aferenți, Paul Goma, Camil Petrescu, Alexandra Indrieș, Alexandru Ecovoiu, Ion Iovan și Sorin Titel. Dintre aceștia, singura

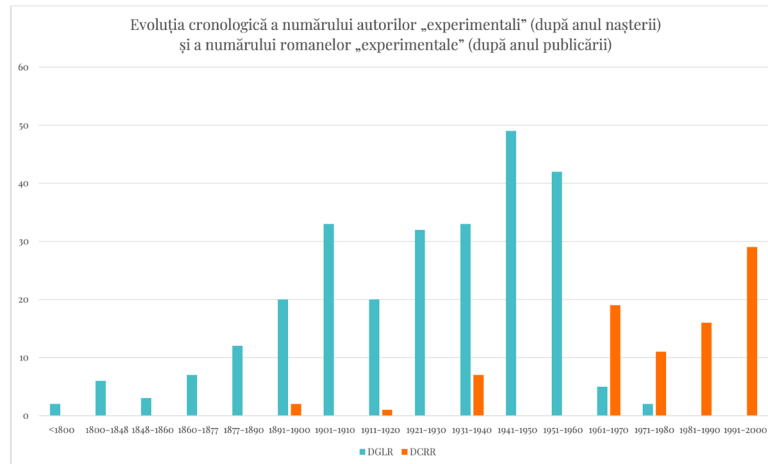

Fig. 3: Evoluția cronologică (DGLR, DCRR)

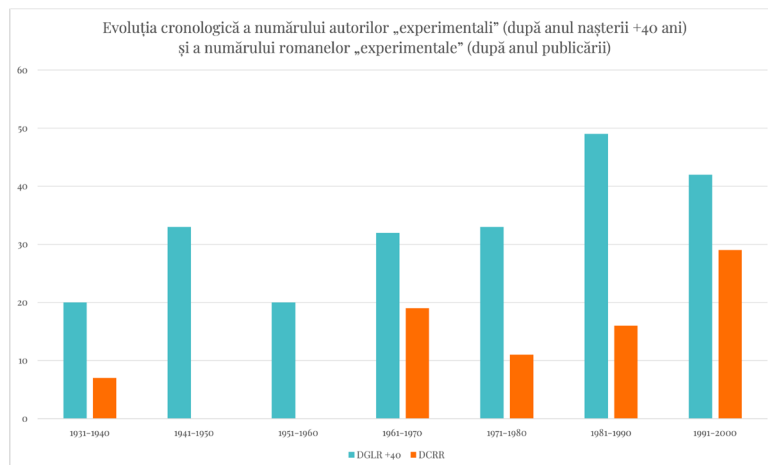

Fig. 4: Evoluția cronologică +40 (DGLR, DCRR)

prezență insolită între celelalte nume este cea a lui Camil Petrescu. Toți ceilalți au publicat după cel de Al Doilea Război Mondial, niciunul dintre ceilalți nu este în canonul didactic, însă formula narativă complexă propusă de Camil Petrescu pare să-l fi propulsat alături de promotorii ai unor experimente onirice, textualiste sau proto-hipertextuale, iar locul pe care acesta îl ocupă se datorează cel mai probabil romanului *Patul lui Procust*. În continuare, cu între 3 și 4 termeni aferenți, îi regăsim, din perioada interbelică, pe Hortensia Papadat-Bengescu, a cărei proză este caracterizată și de Lovinescu și de Manolescu drept hibridă, pe Cezar Petrescu, datorită mențiunilor din *Istoria* lui Călinescu, pe Călinescu însuși, datorită mențiunilor din *Istoria* lui Manolescu și pe Mihail Celarianu, iar din perioada postbelică pe Gheorghe Crăciun, Ioan Groșan, Adrian Oțoiu, Leonida Neamțu și Dumitru Țepeneag.

7.3.2. Poezia

În cazul poeziei, lista este mai scurtă și sunt necesare doar mențiunile: Geo Bogza, B. Fundoianu, Sașa Pană, Ion Vinea, Ilarie Voronca (toți ajunși în vârful listei prin termenul avangardă, operaționalizat mai ales în DGLR) și urmași, la oarecare distanță, de Tudor Arghezi (mai ales pentru *Flori*

de mucigai), Ion Barbu (pentru formula ermetică) și Mircea Cărtărescu (în special pentru *Levantul*), cu trei termeni în dreptul fiecăruia.

8. Concluzii:

Principalele concluzii ale părții analitice a acestui studiu pot fi rezumate astfel: 1) experimentul în literatura română este văzut în general ca fenomen literar de după cel de Al Doilea Război Mondial (vezi Fig. 3 și Fig. 4.); 2) există un echilibru între genurile dominante (poezie și proză) în ceea ce privește ponderea pe care acestea o ocupă în categoriile experimentale operaționalizate în corpul ales; 3) 7% din autorii din DGLR sunt considerați experimentali și aproximativ 1,3% din romanele indexate în DCRR sunt considerate experimentale⁴⁶; 4) între experiment și canon există o falie care este rareori trecută, numai prin excepții precum Camil Petrescu în cazul prozei sau Arghezi și Barbu în cazul poeziei, cu mențiunea că ultimii doi se află la mare distanță de prima linie a poezilor experimentali din avangarda istorică; 5) din perspectiva istoriilor literare și instrumentelor bibliografice actuale, epoca digitală nu a adus cu sine experimente literare care să profite cu adevărat de capacitățile oferite de mediul virtual.

Note:

1. în original „the phenomenon that “experimental writing” is usually taken to describe is itself so very mutable, changing both swiftly and radically over both time and cultural space”. Warren Motte, „Experimental Writing, Experimental Reading”, *Studies in 20th & 21st Century Literature* 42, nr. 2 (2018): 1-13.
2. Joe Bray, Alison Gibbons și Brian McHale (eds.), *The Routledge Companion to Experimental Literature* (New York: Routledge, 2012), 2.
3. în original „the model of scientific experiment would not become fully available for describing literary innovation until Émile Zola applied it to the naturalist novel at the end of the nineteenth century.” Bray, Gibbons, McHale, *The Routledge Companion to Experimental Literature*, 2.
4. Monica Spiridon, „Experimentalismul bine temperat”, în *Experimentul literar românesc postbelic*, ed. Monica Spiridon, Ion Bogdan Lefter și Gheorghe Crăciun (Pitești: Paralela 45, 1998), 9.
5. în original „formal and not the contentual level”; „must have as a dominant the process of elaborating its own textual space rather than the exploration of another space; it must foreground the limits and possibilities of writing rather than of self or world; it must formalize rather than thematize”; „must be systematic”. Gerald Prince, „Recipes”, *Studies in 20th Century Literature* 9, no. 2 (1985): 211.
6. Prince, „Recipes”, 211.
7. Motte, „Experimental Writing”, 6-7.
8. Ibid., 10.
9. „The one feature that *all* literary experiments share is their commitment to raising fundamental questions about the very nature and being of verbal art itself.” Bray, Gibbons, McHale, *The Routledge Companion to Experimental Literature*, 1.
10. cea de a doua trăsătură menționată de Lăcătuș este opoziția față de literatura „tradițională” sau „canonică”. Vezi Adrian Lăcătuș, *Experimentul literar în proza românească postbelică și contemporană. O perspectivă cognitivă și comparată* (București: Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2013), 7.
11. vezi Prince, „Recipes”, 208-209.
12. Legăturile lui Prince rămân însă la acest stadiu, unul mai degrabă ambiguu, pentru că cele trei categorii nu sunt explicitate sau dezvoltate. Vezi Prince, „Recipes”, 209.
13. Motte, „Experimental Writing”, 2.
14. în original „In the chapters that follow, the modifier *experimental* is used more or less interchangeably with *avant-garde*, and sometimes *innovative*.” Bray, Gibbons, McHale, *The Routledge Companion*, 1.
15. Adrian Marino, *Dicționar de idei literare* (București: Editura Eminescu, 1973), 644.
16. Spiridon, „Experimentalismul”, 14.
17. vezi Franco Moretti și Dominique Pestre, „Bankspeak”, *Stanford Literary Lab Pamphlets* 9 (martie 2015), <https://litlab.stanford.edu/LiteraryLabPamphlet9.pdf>.
18. vezi Ryan Heuser, Franco Moretti și Erik Steiner, „The Emotions of London”, *Stanford Literary Lab Pamphlets* 13 (octombrie 2015), <https://litlab.stanford.edu/LiteraryLabPamphlet13.pdf>.
19. Eugen Simion (coord.), *Dicționarul general al literaturii române* (București: Univers Enciclopedic Gold, 2012).
20. Ion Istrate (coord.), *Dicționarul cronologic al romanului românesc* (București: Editura Academiei Române, 2004).
21. Lăcătuș, *Experimentul literar*, 8.
22. Ibid.
23. vezi Marie-Laure Ryan, Lori Emerson și Benjamin J. Robertson (eds.), *The Johns Hopkins Guide to Digital Media* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2014).
24. Edițiile utilizate pentru fiecare dintre aceste texte analizate sunt: E. Lovinescu, *Opere*, vol. II, ediție și note de Nicolae Mecu, introducere de Eugen Simion (București: Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2015); G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, ediție de Al. Piru (București, Minerva, 1986); Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române: 5 secole de literatură*, ediția a II-a, revăzută și revizuită (București: Art, 2019); Mihai Iovănel, *Istoria literaturii române contemporane 1990-2020* (Iași: Polirom, 2021).
25. Mai mult, vezi explicația Teodora Dumitru cu privire la *fetișizarea nouității* de care se ferește constant Lovinescu: „Ca atare, devine explicabil de ce, predicând tot mai intens intelectualizarea scrisului, dar tributari unei optici mai degrabă romantice asupra poeziei, căreia îi cere adâncime de sentiment, adecvare la etnic etc., Lovinescu privește încă reticent spre experimentele «poeziei noi»”. Teodora Dumitru, *Modernitatea politică și literară în gândirea lui E. Lovinescu* (București: Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2016), 258.
26. Lovinescu, *Opere*, 711.
27. Ibid.
28. Ibid.
29. Vezi și Teodora Dumitru, „Conceptul lovinescian de «intelectualizare» a literaturii față de ipoteza postbelică a țăranului «intelectualizat»”, *Transilvania*, nr. 2 (2021): 31-50. Teodora Dumitru, „Social Class Difference and the Evolution of Romanian Literature from Lovinescu’s Perspective (1924-1929)”, în *Ruralism and Literature in Romania*, ed. Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, and Maria Sass (Berlin: Peter Lang, 2019), 205-219.
30. Vezi observațiile Adrianei Stan în legătură cu aceste divergențe: „Desigur, nu întotdeauna și nu în toate părțile continentului, modernismul și avangardele și-au putut atrage dintru început practici critice corespunzătoare. E suficient să ne gândim la întâlnirile contondente și pline de nemulțumiri între croceanul G. Călinescu și unele experimente literare ale vremii sale”. În Adriana Stan, *Bastionul lingvistic. O istorie comparată a structuralismului în România* (București: Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2017), 24.
31. Vezi Andrei Terian, *G. Călinescu, a cincea esență* (București: Cartea Românească, 2009), 121. „numărul redus de analize «filologice», precum și respingerea direcțiilor experimentaliste ale poeziei noastre interbelice indică suficient de clar limitele toleranței lingvistice călinesciene”.
32. G. Călinescu, *Istoria*, 814.
33. Ibid., 773.
34. Ibid., 961.
35. Ibid., 913.
36. Manolescu, *Istoria*, 708.
37. Ibid., 711.

38. Ibid.
 39. Ibid., 1444.
 40. Iovănel, *Istoria*, 359.
 41. Ibid., 364.
 42. Ibid., 673.
 43. Ibid., 412.
 44. vezi Vlad Pojoga, „The Change of Medium and the Medium that Changes: Narrative Literature, Networks and the Digital,” *Transylvanian Review* XXVIII, supplement no. 1 (2019): 203-216.
 45. Ibid., 118.
 46. Calculele au fost făcute prin raportarea numărului de intrări la numărul total de autori (în cazul DGLR) și la numărul total de romane (în cazul DCRR). De asemenea, prin „experimental” mă refer, pe tot parcursul concluziilor, la tot grupul de termeni ales.

Bibliography:

- Bray, Joe, Alison Gibbons, and Brian McHale, eds. *The Routledge Companion to Experimental Literature*. New York: Routledge, 2012.
- Călinescu, G. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* [The History of Romanian Literature from its Origins to Present Times], edited by Al. Piru, 2nd Edition. Bucharest: Minerva, 1986.
- Dumitru, Teodora. “Conceptul lovinescian de «intelectualizare» a literaturii față cu ipoteza postbelică a țaranului «intelectualizat»” [Lovinescu’s Concept of Literature “Intellectualization” Against the Post-War Hypothesis of the “Intellectualized” Peasant]. *Transilvania*, no. 2 (2021): 31-50.
- Dumitru, Teodora. “Social Class Difference and the Evolution of Romanian Literature from Lovinescu’s Perspective (1924-1929).” In *Ruralism and Literature in Romania*, edited by Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, and Maria Sass, 205-219. Berlin: Peter Lang, 2019.
- Dumitru, Teodora. *Modernitatea politică și literară în gândirea lui E. Lovinescu* [The Political and Literary Modernity in E. Lovinescu’s Thought]. Bucharest: Editura Muzeul Literaturii Române, 2016.
- E. Lovinescu, *Opere* [Works], edited by Nicolae Mecu, introduction by Eugen Simion. Bucharest: Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2015.
- Heuser, Ryan, Franco Moretti, and Erik Steiner. “The Emotions of London.” *Stanford Literary Lab Pamphlets*, no. 13, October 2015. <https://litlab.stanford.edu/LiteraryLabPamphlet13.pdf>.
- Iovănel, Mihai. *Istoria literaturii române contemporane: 1990-2020* [The History of Contemporary Romanian Literature: 1990-2020]. Iași: Polirom, 2021.
- Istrate, Ion, ed. *Dicționarul cronologic al romanului românesc* [The Chronological Dictionary of the Romanian Novel]. Bucharest: Editura Academiei Române, 2004.
- Lăcătuș, Adrian. *Experimentul literar în proza românească postbelică și contemporană. O perspectivă cognitivă și comparată* [The Literary Experiment in Postwar and Contemporary Romanian Prose: A Cognitive and Comparative Perspective]. Bucharest: Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2013.
- Manolescu, Nicolae. *Istoria critică a literaturii române: 5 secole de literatură* [The Critical History of Romanian Literature: Five Centuries of Literature], 2nd Edition. Bucharest: Art, 2019.
- Marino, Adrian. *Dicționar de idei literare* [Dictionary of Literary Ideas]. Bucharest: Editura Eminescu, 1973.
- Moretti, Franco, and Dominique Pestre. “Bankspeak,” *Stanford Literary Lab Pamphlets*, no. 9, March 2015. <https://litlab.stanford.edu/LiteraryLabPamphlet9.pdf>.
- Motte, Warren. “Experimental Writing, Experimental Reading.” *Studies in 20th & 21st Century Literature* 42, no. 2 (2018): 1-13. <https://doi.org/10.4148/2334-4415.1927>.
- Pojoga, Vlad. “The Change of Medium and the Medium that Changes: Narrative Literature, Networks and the Digital.” *Transylvanian Review* XXVIII, supplement no. 1 (2019): 203-216.
- Prince, Gerald. “Recipes.” *Studies in 20th Century Literature* 9, no. 2 (1985): 207-212.
- Ryan, Marie-Laure, Lori Emerson, and Benjamin J. Robertson, eds. *The Johns Hopkins Guide to Digital Media*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2014.
- Simion, Eugen, ed. *Dicționarul general al literaturii române* [The General Dictionary of Romanian Literature]. Bucharest: Univers Enciclopedic Gold, 2012.
- Spiridon, Monica. „Experimentalismul bine temperat” [The Well-Tempered Experimentalism]. In *Experimentul literar românesc postbelic*, edited by Monica Spiridon, Ion Bogdan Lefter, and Gheorghe Crăciun, 9-19. Pitești: Paralela 45, 1998.
- Stan, Adriana. *Bastionul lingvistic. O istorie comparată a structuralismului în România* [The Linguistic Bastion. A Comparative History of Structuralism in Romania]. Bucharest: Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2017.
- Terian, Andrei. *G. Călinescu. A cincea esență* [G. Călinescu. The Fifth Essence]. Bucharest: Cartea Românească, 2009.

Acknowledgement: “This project has received funding from the European Research Council (ERC) under the European Union’s Horizon 2020 research and innovation programme (grant agreement No 101001710)”.

